

УДК [002+008+01+02+037+93/94](06)
ББК 71.я54+63.3(4УКР)я54+73.я54+78.я54+74.0я54
В 36

*Рекомендовано до друку вченою радою
Харківської державної академії культури
(протокол № 9 від 24.04.2009 р.)*

Затверджено Постановою ВАК України:

08.09.1999 р. як фахове видання з історичних наук (Перелік № 2);
09.02.2000 р. як фахове видання з педагогічних наук (Перелік № 4)
21.05.2008 р. як фахове видання з соціальних комунікацій (1-05/5)

Редакційна колегія:

В. М. Шейко, доктор історичних наук
(відповідальний редактор);
Н. М. Кушнарєнко, доктор педагогічних наук
(заступник відповідального редактора);
В. О. Ільганаєва, доктор історичних наук;
Т. О. Дмитренко, доктор педагогічних наук;
Л. А. Дубровіна, доктор історичних наук;
В. В. Кравченко, доктор історичних наук;
С. Г. Кулєшов, доктор історичних наук;
Л. С. Нечепорєнко, доктор педагогічних наук;
М. С. Слободяник, доктор історичних наук;
Л. Я. Філіпова, доктор педагогічних наук;
А. С. Чачко, доктор педагогічних наук;
А. А. Соляник, доктор педагогічних наук;
Т. Д. Булах, кандидат педагогічних наук
(відповідальний секретар)

Вісник Харківської державної академії культури [Текст] : зб. наук. пр.
В 36 Вип. 26 / Харк. держ. акад. культури ; відп. ред. В. М. Шейко. — Х. : ХДАК,
2009. — 235 с.

ISBN 966-7352-66-8

У науковому збірнику розглядаються методологічні, історичні, теоретичні, методичні та організаційні проблеми інформаційної, бібліотечної діяльності; сучасні тенденції розвитку педагогіки, інформатики та наук соціально-комунікаційного циклу.

Для науковців, викладачів, аспірантів, докторантів, працівників сфер педагогічної, інформаційної та соціально-комунікаційної діяльності.

УДК [002+008+01+02+037+93/94](06)
ББК 71.я54+63.3(4УКР)я54+73.я54+78.я54+74.0я54

© Харківська державна академія культури, 2009

ISBN 966-7352-66-8

19. Giddens A. *The Consequences of Modernity*. — Stanford, 1990. — P. 64.
20. *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*. — London, 1990.
21. Held D. *Global Transformations, Politics, Economics and Culture* // D. Held, A. McGrew, D. Goldblatt. — Cambridge, 2000.
22. Kissinger H. *How to Achieve the New World Order*. — *Time*, 14 Feb. 1994.
23. Robertson R. *Mapping the Global Condition: Globalization as the Central Concept* // *Global Culture*. — London, 1990.
24. Robertson R. *Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity* // *Global Modernities*. — London, 1995.
25. Sclair L. *Sociology of the Global System*. — Hemel Hempstead, 1991.
26. Therborn G. *Globalizations: Dimensions, Historical Waves, Regional Effects, Normative Governance* // *International Sociology*. — 2000. — N 2.
27. Therborn G. *Introduction: From the Universal to the Global* // *International Sociology*. — 2000. — N 2.

Надійшла до редколегії 02.04.2009 р.

УДК[061.22:378.4(477.74)] "1888/1923"

Ю. А. КОНЮШЕНКО

ПЕРЕДУМОВИ УТВОРЕННЯ І ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА ПРИ НОВОРОСІЙСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (1889–1923 РР.)

Розглядаються передумови, головні стадії і проблеми створення, а також організаційні засади діяльності Історико-філологічного товариства, що діяло при Імператорському Новоросійському університеті в Одесі.

Ключові слова: Історико-філологічне товариство, діяльність, головні стадії заснування, організаційні принципи, статут товариства.

Рассматриваются предпосылки, основные стадии и проблемы создания, а также организационные принципы деятельности Историко-филологического общества, действовавшего при Императорском Новороссийском университете в Одессе.

Ключевые слова: Историко-филологическое общество, деятельность, основные стадии учреждения, организационные принципы, устав общества.

This article treats of the background of Odessa historical and philological society under Novorossia university as well as main stages and problems of the for mar's establishment. The society organizational principles are considered hereunder likewise.

Key words: Historical and philological society, activities, stages of the for mar's establishment, organizational principles, statutes of society.

На сучасному етапі розвитку української держави, в умовах реформування системи освіти, корисним буде вивчення досвіду функціонування університетів, зокрема Новоросійського, а також взаємовідносин держави і науки XIX — початку XX ст., а аналіз організаційних засад роботи Одеського історико-філологічного товариства, що діяло при Новоросійському університеті, може бути гарним прикладом організації роботи подібних об'єднань, що засновуються або відроджуються в нинішніх умовах.

Проблеми розвитку вищої освіти XIX ст. і діяльності наукових історичних товариств привертють увагу багатьох дослідників. Дореволюційна історіографія, відзначається описовим, фактологічним характером [1].

У здобутку радянської історіографії є праці, присвячені історії Новоросійського університету і товариства при ньому [2], а також узагальнюючі дослідження з історії наукових товариств [3]. Досліджувалися питання суспільно-політичної діяльності університетів [4]. Так, Г. І. Щетиніна, використовуючи марксистсько-ленінську методологію, вивчала різні аспекти впливу політики царського самодержавства на вищі навчальні заклади Російської імперії 70–90-х рр., досліджувала передумови виникнення університетського статуту 1884 р. і детально аналізувала його вплив на діяльність університетів. Проблематика історичних університетських товариств і їх роль в українському відродженні останнім часом привернули увагу дослідниці О. З. Медалієвої [5].

Однак основні стадії і проблеми утворення одного зі значних наукових об'єднань, що діяло на українських землях наприкінці XIX — на початку XX століття — Історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті, дотепер не стали предметом спеціального дослідження.

Мета статті — розглянути передумови виникнення і головні стадії створення Історико-філологічного товариства в Одесі, а також проаналізувати установчі документи, що регламентували його діяльність протягом всього періоду його функціонування.

Процес піднесення вищої освіти та науки в Російській імперії розпочався в другій половині XIX ст. і зумовлений кількома причинами, зокрема: необхідністю модернізації держави в усіх галузях, що актуалізувалася після поразки в Кримській війні; розвитком капіталізму, який, у свою чергу, зумовив скасування кріпосного права. У багатьох галузях зростає необхідність в кваліфікованих спеціалістах, людях інтелектуальної праці.

Одними з центральних перетворень XIX ст. у галузі освіти та науки стали університетські реформи, які були проведені в шістдесятих і вісімдесятих роках. Ці зміни безпосередньо впливали не тільки на розвиток навчально-освітнього, але й на науково-дослідницький напрями університетів.

Тобто ці статuti регламентували не лише навчальну діяльність, а й необхідність і рівень розвитку й упровадження наукових ідей у практику.

У 1863 р. під тиском передової громадськості урядом Російської імперії затверджено новий, прогресивніший університетський статут, названий «загальним» статутом російських університетів [6, с. 426]. Цей документ створював сприятливіші умови для наукової і навчальної діяльності університетів.

Загалом період реформ зумовив нові перетворення і в науково-просвітницькому розвитку Новоросійського краю. Поряд із загальними заходами щодо введення університетського статуту «особлива турбота Міністерства була пов'язана із заснуванням нового університету на півдні Російської імперії» [6, с. 426]. 1 травня 1865 р. Новоросійський Імператорський університет розпочав свою діяльність.

Реформи 60-х рр. позитивно позначилися не тільки на діяльності вищих навчальних закладів. Статут передбачав подальші зміни в розвитку наукової діяльності університетів. Зокрема, університети мали можливість з дозволу Міністра народної освіти Російської імперії засновувати наукові товариства, як зазначалося у статуті: «для вдосконалення загальними зусиллями будь-якої визначеної частини науки і для обговорення засобів підвищення їх рівня в університетах» [7, с. 953].

Організаційна структура і діяльність наукових товариств детально регламентувалися статутами. У першій половині XIX ст. склалася практика, згідно з якою дозвіл на відкриття товариств давав імператор. Зазвичай, статuti теж затверджувалися з його дозволу. Відповідні справи передавалися в перше відділення власної Канцелярії його Імператорської Величності [8, с. 74]. У деяких випадках питання заснування наукових товариств попередньо розглядалися в Державній Раді або проходили через Комітет міністрів. Після їх обговорення до статутів вносилися зміни, які часто зумовлювалися бажанням посилити урядовий контроль [9, с. 250–252].

Доба реформ 60-х р. спростила порядок відкриття громадських організацій, зокрема й наукових товариств. До кінця XIX ст. майже при всіх університетах України виникають і починають працювати подібні наукові об'єднання. З одного боку, це пов'язано зі спрощенням порядку їх відкриття, а з іншого — з піднесенням суспільно політичного руху й активізацією наукової діяльності в університетах.

Поступово право затвердження статутів наукових товариств передали відповідним міністрам. З 1863 р., після проведеного реформування Міністерства народної освіти, серед обов'язків «Вченого Комітету Міністерства» — розгляд проектів заснування «вчених товариств» [10, с. 620].

З 1866 р. Міністру народної освіти було дозволено, як указано в затверженій Імператором Олександром II «Записці про зміну порядку розгляду деяких справ, що вносяться на обговорення Комітету Міністрів», «затверджувати

статути різних наукових товариств» [11, с. 383]. За міркуванням Комітету Міністрів, ці заходи повинні бути лише тимчасовими, оскільки «були в тісному зв'язку з перетвореннями, що відбувалися в різних частинах державного управління» [11, с. 378]. Але ці «тимчасові заходи» діяли впродовж досить тривалого часу, аж до того моменту, коли вже офіційно, царем Олександром III, було затверджене положення Комітету Міністрів «Про зміну порядку вирішення деяких справ, які вносяться в Комітет Міністрів» [12, С. 61]. Саме цей документ, датований 15 лютого 1897 р., завершив процес спрощення порядку відкриття громадських організацій у цілому, зокрема й наукових товариств [12, С. 51–52].

Незважаючи на те, що, отримання дозволу міністра на відкриття товариств стало порівняно легшим, зазвичай, міністерства до подібної ініціативи ставилися стримано [8, с. 74]. Подання на заснування наукових товариств, направлені до Міністерства народної освіти, іноді розглядалися впродовж тривалого часу. У більшості випадків Міністерства штучно затягували ці процеси бюрократичною тяганиною [8, с. 75].

У 1884 р. здійснено контрреформу управління вищими навчальними закладами: статут 1863 р. замінено новим, консервативнішим [13, с. 997–998]. Найбільше нововведення зачепили університетську історико-філологічну освіту. Викладання історії на історико-філологічних факультетах було поліпшене статутом 1863 р., згідно з яким факультет поділено на три спеціальні відділення: історичне, слов'яно-руське і класичне [14, с. 803]. Статут 1884 р. скасував це нововведення, перетворивши університети в суто класичні навчальні заклади. За рішенням Міністерства, основними предметами для студентів, протягом чотирьох років, ставали давні мови, міфологія і давня історія. Необов'язковими були університетські курси з історії Росії, російської мови і літератури, а також слов'янського мовознавства.

За умов, коли не лише посилювався урядовий контроль, а й фактично здійснювалося втручання в науковий процес, вчені Новоросійського університету прагнули знайти можливості для реалізації своїх наукових захоплень та інтересів, займатися науковими дослідженнями і друкувати свої праці, які б не обмежувалися рамками університетського статуту і не підлягали цензурі. Згідно з § 2 «лит. б. ст.1 Указу Урядовому Сенату від 6 квітня 1865 року», всі видання наукових товариств можуть виходити без попередньої цензури [15, с. 5]. Можливість для втілення подібних ідей була, оскільки навіть реакційний університетський статут 1884 р., у шостому відділі «Права і переваги університетів», залишив університетам можливість, з дозволу Міністра народної освіти, як це було і в статуті 1863 р., засновувати «наукові товариства» [13, с. 1022].

Майже до кінця 80-х рр. XIX ст. при Новоросійському університеті не було наукового об'єднання, сфера занять якого включала дослідження історико-філологічно спрямування. На початку 80-х р. подібна ідея виникла,

але вона так і не вийшла за межі проекту. Так, у 1880 рр. Новоросійський університет отримав запрошення взяти участь у публічних засіданнях, що їх проводило Товариство любителів російської словесності, на честь відкриття в Москві пам'ятника О. С. Пушкіну. На засіданні університетської Ради, 22 травня, при обміні думками членів Ради про участь Новоросійського університету у святкуванні відкриття пам'ятника Пушкіну, ординарний професор І. С. Некрасов запропонував «з метою ознаменування пам'яті геніального поета заснувати при Новоросійському університеті Пушкінське товариство любителів російської словесності». Після обговорення деталей улаштування святкування серед інших заходів вирішено прийняти пропозицію професора І. С. Некрасова і звернутися з проханням розробити проект статуту Пушкінського товариства до історико-філологічного факультету [16, с. 60]. На жаль, ця пропозиція залишилася тоді так і не реалізованою.

Увесь цей час, аж до 1888 р., питання організації історико-філологічного спрямування залишалося не вирішеним і актуальним.

Значним кроком у вирішенні долі заснування товариства стало 30 травня 1888 р., коли десять професорів історико-філологічного факультету: І. С. Некрасов, О. О. Кочубинський, В. І. Шерцль, О. С. Трачевський, Ф. І. Успенський, Л. Ф. Воеводський, О. І. Кирпичников, Г. І. Перетяткович, Е. Р. фон-Штерн та протоієрей В. М. Войтковський, звернулись з клопотанням до Ради університету про відкриття при університеті тепер уже історико-філологічного товариства, проект якого був тоді запропонований [17, с. 726].

Статут Історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті був затверджений 21 грудня 1888 р. Міністром народної освіти Російської імперії, графом І. Д. Деляновим. Розпочинається діяльність ІФТНУ — однієї з провідних наукових і науково-просвітницьких організацій в Україні свого часу.

Метою ініціаторів заснування товариства було проголошено, з одного боку, взаємне об'єднання на науковому ґрунті, а з іншого — поширення серед народу знань за своїм фахом [18, с. 766]. Перший параграф статуту і визначав мету ІФТНУ: «...сприяти науковими працями, зібраннями і виданнями розвиткові та і розповсюдженню історичних і філологічних знань» [15, с. 1].

Для досягнення поставленої цілі товариство повинно було влаштувати приватні і публічні засідання, налагоджувати зв'язки з російськими й іноземними науковими закладами, турбуватися про придбання рукописів або їх копій, рідкісних видань, споряджати наукові експедиції зі збору експонатів, друкувати свої праці і протоколи засідань.

Засідання історико-філологічного товариства мали проводитися в приміщеннях Новоросійського університету.

Археологічні й етнографічні предмети, придбані у вищезгаданий спосіб, мали надходити до музею витончених мистецтв, який підпорядкову-

вався університету. У віданні ІФТНУ передбачалося залишати рукописи і видання товариства, які й повинні були скласти його бібліотеку.

Цікаво, що з самого початку, з розширенням своєї діяльності і збільшенням кількості членів, у § 4 статуту передбачався поділ товариства на відділення.

§ 5, 6, 7 і 8 регламентували склад товариства. Воно поділялося на членів-засновників, почесних, дійсних і членів-співробітників. Членами засновниками були викладачі історико-філологічного факультету імператорського Новоросійського університету, які поставили свої підписи під проектом статуту ІФТНУ. Почесними членами могли бути відомі науковці й особи, що зробили значний внесок у розвиток товариства. Дійсними членами могли бути як учені, вже відомі своїми працями з філологічних або історичних наук, так і ті особи, які мали вищу освіту і виявили зацікавленість вказаними науками. У § 9 передбачалася така категорія учасників історико-філологічного товариства, як члени-співробітники. Членами-співробітниками могли стати всі ті, хто бажав сприяти розвиткові і поширенню історичних і філологічних знань [15, с. 2]. Керівництво товариством покладалося на правління, яке складалося з голови та товариша голови, секретаря, скарбничого і двох членів товариства. Обов'язковою була умова, за якою голова товариства, його товариш та один з членів правління вибиралися лише серед викладачів історико-філологічного факультету Новоросійського університету. Керівний склад товариства обирався терміном на три роки.

Голова товариства за необхідністю повинен скликати засідання і головувати на них. У разі відсутності голови він мав передати свої повноваження та обов'язки одному з членів правління.

Секретар повинен вести протоколи засідань, складати щорічні звіти про діяльність і вести переписку в справах товариства, а фінансові справи товариства покладалися на скарбничого.

Засідання ІФТНУ поділялися на:

- 1) «засідання правління», де вирішувалися організаційні питання;
- 2) «засідання товариства», на яких необхідно робити наукові повідомлення, зачитувати і обговорювати реферати, таких засідань мало бути не менше десяти;
- 3) загальні зібрання членів товариства, які у свою чергу поділялися на: річні — де мали обговорюватися питання обрання правління товариства, дійсних і почесних членів, заслуховуватися і обговорюватися звіт та кошторис товариства; екстрені — на яких мали вирішуватися ті заходи і витрати, які виходили за межі раніше затвердженого кошторису.

Керівництво товариства обирали відкритим голосуванням, в члени товариства ж приймали закритим і абсолютною більшістю голосів за поданням правління або за пропозицією двох членів товариства [15, с. 4].

У статуті було чітко регламентовано, за яких умов мають відбуватися

збори і можуть вважатися проведеними. Так, річне зібрання вважалося дійсним, коли на ньому були присутні не менше однієї четвертої частини лише тих членів товариства, які проживають в Одесі. У разі, коли перше зібрання не відбувалося, правління могло не раніше ніж через тиждень скликати другі збори, які могли вважатися законними при наявності і менше чверті всіх членів. Засідання правління могло відбуватися за наявності голови та двох його членів. Члени-співробітники обиралися правлінням на тих його засіданнях, де присутніми були не менше п'яти членів. Екстрені ж збори повинні скликатися у двох випадках: по-перше, за постановою правління товариства, по-друге, за заявою не менше двадцяти членів. І такі збори могли бути також визнаними дійсними за наявності однієї четвертої членів історико-філологічного товариства.

Публічні засідання могли відвідувати всі без винятку члени товариства, а також викладачі Новоросійського університету і студенти, за умови рекомендації одного з викладачів і з дозволу голови товариства.

Наукову діяльність ІФТНУ регламентував §20 статуту. У ньому зазначалося, що «реферати і повідомлення, які зачитувалися на засіданнях товариства, а також узагалі наукові праці членів повинні публікуватися, за рішенням правління, як окремі твори, монографії і безстрокові збірники» [19, с. 12].

Кошти товариства складалися із членських внесків, добровільних пожертвувань, від продажу видань товариства та від проведених публічних лекцій. Членські внески встановлювалися в розмірі п'яти карбованців щорічно для дійсних членів та трьох карбованців для членів-співробітників. Почесні члени внески не сплачували [15, с. 5].

В останньому §22 статуту ІФТНУ вказувалося, що в разі закриття товариства все його майно переходить у власність Імператорського Новоросійського університету [19, с. 13].

Слід зазначити, що члени-засновники ІФТНУ у своєму статуті в §4 передбачали розширення товариства з урахуванням можливостей для його виконання через поділ на відділення за предметами занять.

У складі ІФТНУ, окрім членів-засновників, дійсних та почесних членів передбачалися члени-співробітники. Ними могли бути особи, які не повинні обов'язково мати вищу освіту, але які прагнули своєю роботою сприяти поліпшенню діяльності товариства, а також з метою особистої самоосвіти, розширення світогляду, індивідуального розвитку й обов'язково займатися дослідженнями, єдина умова — ці дослідження мають відповідати профілю товариства.

Історія діяльності ІФТНУ налічувала близько 35 років. Увесь період існування товариства з моменту заснування в 1889 р. до моменту офіційного скасування його в 1923 р., вона регламентувалася двома статутами. Перший статут діяв до 1914 р., а вже з цього часу і до юридичної ліквідації товариства [20] діяв другий статут, затверджений Міністром народної освіти

6 жовтня.

Місце і роль, яких ІФТНУ досягло за 25 років свого існування, були закріплені новим статутом 1914 р. Замість 22 параграфів він мав уже 28, де прописувалися всі права й обов'язки ІФТНУ та його учасників [21].

Мета товариства формулювалася так: «сприяти розвиткові і поширенню знань з предметів історико-філологічного факультету». Положення статуту передбачали проведення публічних лекцій членами товариства, що відповідало потребам того часу. Розмір плати за лекції, а також за вхід на публічні засідання товариства встановлювало Правління. У товариства була вже своя печатка.

Статут передбачав не тільки поділ товариства на відділи, але й кожен з них у разі свого розширення міг мати складнішу організацію [21, с. 2].

У новому статуті детальніше розглядалися відносини всередині товариства. Передбачалося створення комісії для перевірки грошової і майнової звітності, якщо товариство визнає це за необхідне, доповідається висновок ревізійної комісії, випадки розбіжностей між Правлінням товариства й адміністрацією відділів повинні обговорюватися, а в разі необхідності виробляються інструкції для відділів і обговорюються питання про відрядження, зміни статутів товариства і відділів, про ліквідацію як справ товариства, так і його відділів.

Розширювалися і фінансові можливості ІФТНУ. Товариство мало право купувати, обмінювати і приймати у вигляді пожертвувань рухоме та нерухоме майно, а також укладати угоди з господарчих справ. [21, с. 9] Усі ж інші параграфи статуту товариства — права й обов'язки Правління товариства і його членів, умови проведення засідань, наукова діяльність збігалися з параграфами першого статуту.

Таким чином, можна підсумувати: заснування Історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті було викликане науковими і суспільними потребами того часу. В контексті загального соціально-економічного, культурного і політичного розвитку країни, на фоні проведення реформ, які іноді були неоднозначними, а відтак суперечливо впливали і на розвиток науки (де поруч із прогресивними моментами були неоднозначні, і навіть реакційні), саме в таких умовах науковці Новоросійського університету знайшли способи та можливості для проведення більш вільної наукової діяльності, що, у свою чергу, сприяло розвиткові науки загалом.

Статути товариства — це ті базові документи, що регламентували всю його діяльність, містили перелік дослідницьких завдань, засобів та методів їх досягнення. Вони окреслювали напрями наукових досліджень, що охоплювали питання історичного і філологічного спрямування, надавали відомості про структурні одиниці (відділи, відділення, бібліотеки), затверджували функції керівного складу і членів товариства. Втім, статути були типовим продуктом міністерського апарату, який виробив певні їх форми. Ці форми

майже не змінили своєї суті навіть на початку ХХ ст. і продовжували майже в тому ж змісті і значенні регламентувати діяльність університетських наукових товариств.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рыстенко А. В. Историческая записка о деятельности историко-филологического общества при Императорском Новороссийском университете за 15 лет. / Пятнадцатилетие ИФО при Императорском Новороссийском университете. — Одесса, 1905. — С. 15–45.
2. Історія Одеського університету за 100 років [Відп. редактор проф. О. І. Юрженко]. — К. : Вид-во Київськ. ун-ту, 1968. — 423 с.
3. Степанский А. Д. К истории научно-исторических обществ в дореволюционной России. // Археографический ежегодник за 1974 год. — М., 1975. — С. 38–55.
4. Щетинина Г. И. Университеты в России и устав 1884 года / Г. И. Щетинина. — М. : Изд-во «Наука», 1976. — 232 с.
5. Медалієва О. З. Роль університетських історичних товариств в українському національному відродженні : автореф. дис. ... канд. іст. наук. / О. З. Медалієва. — Черкаси, 2005. — 20 с.
6. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения (1802–1902) / С. В. Рождественский. — СПб. : Изд-во Мин-ва народн. просвещения, 1902. — 786 с.
7. Общий устав Императорских Российских университетов : сб. постановлений по Мин-ву народного просвещения. — СПб., 1867. — Т. 3. — С. 923–990.
8. Степанский А. Д. Материалы легальных общественных организаций царской России (середина XVIII в. — февраль 1917 г.) / А. Д. Степанский // Археографический ежегодник за 1978 год. — М., 1979. — С. 69–80.
9. Середонин С. М. Исторический обзор деятельности Комитета министров / С. М. Середонин. — СПб. : Издание канцелярии Комитета министров, 1902. — Т. 2. — 366 с.
10. Полное собрание законов Российской империи. Законы 1863 года. — СПб., 1866. — Т. XXXVIII. Собрание второе. № 39751. — 940 с.
11. Полное собрание законов Российской империи. Законы 1866 года. — СПб., 1868. — Т. XLI. — № 43191. — 1081 с.
12. Полное собрание законов Российской империи. Законы 1897 года и дополнения. — СПб., 1900. — Т. XVII, Собрание третье. № 13736. — С. 51–52.
13. Общий устав Императорских российских университетов // Сб. постановлений по Мин-ву народного просвещения. — СПб. : Типография «Общественная Польза», 1893. — Т. 9. — С. 985–1026.
14. Энциклопедический словарь [Издатели Брокгауз и Эфрон]. — Петербург, 1899. — Т. XXVIII.

15. Устав историко-филологического общества / ЛИФОНУ. — Одесса, 1890. — Т. 1. — С. 1–5.
16. Протоколы заседаний Совета Императорского Новороссийского университета: 24 января — 31 мая 1880 г. // Записки Императорского Новороссийского университета. — Одесса, 1880. — Т. 31. — С. 1–75.
17. Историко-филологическое общество / Записки Императорского Новороссийского университета. — Одесса, 1890. — Т. 53. — С. 726–728.
18. Пятнадцатилетие историко-филологического общества при Императорском Новороссийском университете // Исторический вестник : Историко-литературный журнал. — 1905. — № 5–6. — С. 766–767.
19. Устав ИФОНУ / Записки Императорского Новороссийского университета. — Одесса, 1889. — Т. 49. — С. 9–13.
20. Державний архів Одеської області. — Ф. 45. — Оп. 4. — Д. 2819. — Арк. 5–9; Ф. 45. — Оп. 4. — Д. 2824. — Арк. 6–11; Ф. 45. — Оп. 19. — Д. 1113. — Арк. 6–32.
21. Устав Историко-филологического общества при Императорском Новороссийском университете. — Одеса, 1915. — 9 с.

Надійшла до редколегії 20.12.2008 р.

УДК 726.6 (477.62)//1840/1922//

А. В. ГУСАК

УСПЕНСЬКИЙ СОБОР СВЯТОГІРСЬКОГО МОНАСТІРЯ В ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Найбільш пам'ятним періодом в історії монастиря є ХІХ — початок ХХ ст., час розквіту обителі (1844–1900 рр.). Саме в цей час відбувається будівництво Успенського собору, одного з найголовніших храмів архітектурного комплексу.

Ключові слова: Успенський собор, Святогірський монастир, фасад, архітектурний ансамбль, фронтон, каплиця.

Наиболее памятный период в истории монастыря — ХІХ начало ХХ вв., время расцвета обители. Именно в этот период строят главный храм архитектурного комплекса — Успенский собор.

Ключевые слова: Успенский собор, Святогорский монастырь, фасад, архитектурный ансамбль, фронтон, часовня.

The most memorial period in history of the monastery is — ХІХth and the begins of the ХХ century, the period of the development of the monastery.